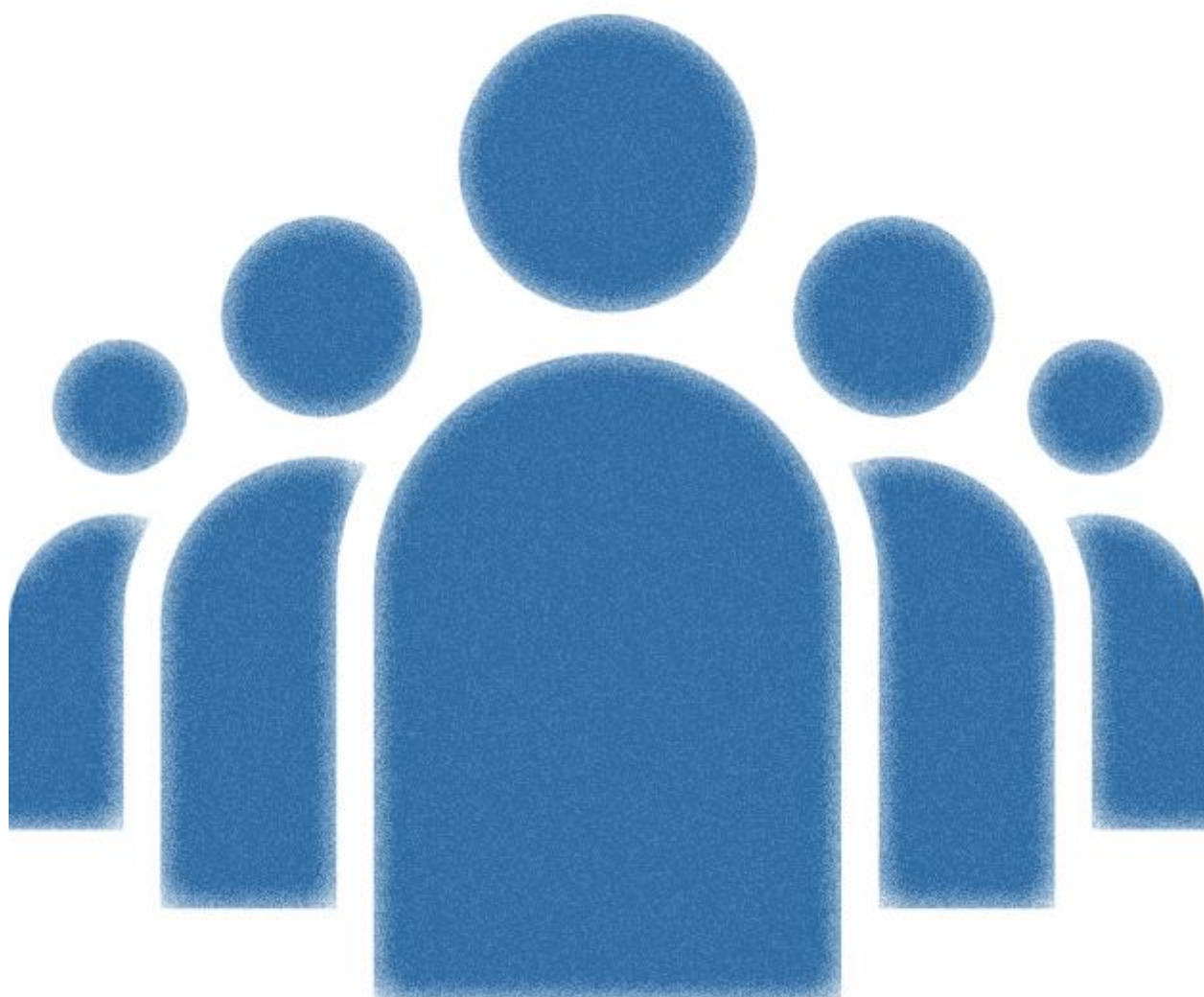

بررسی و تحلیل هرم‌های سنی و جنسی

۱۳۹۵ و ۱۳۹۰ استان هرمزگان

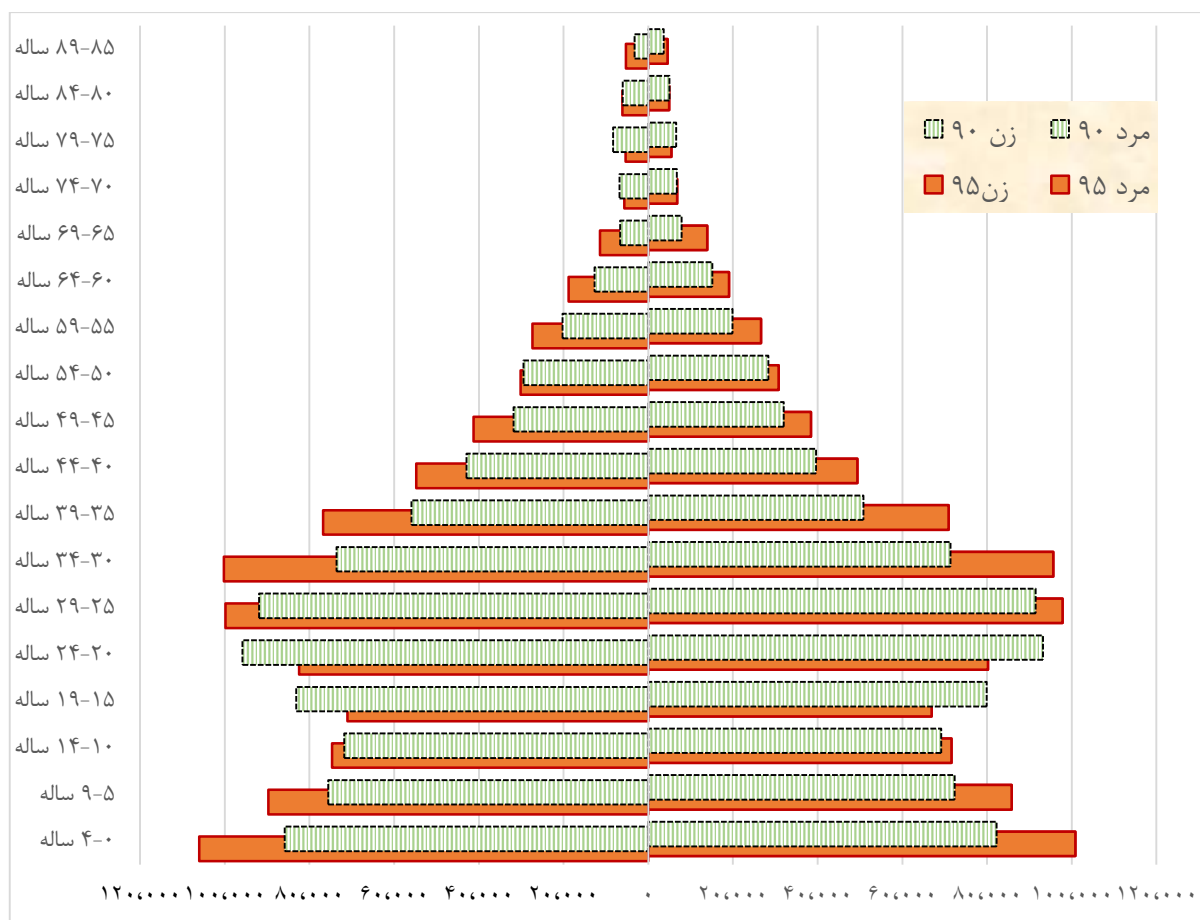
معاونت آمار و اطلاعات گروه

آمارهای ثبتی و فرابری داده‌ها

ساخت سنی و جنسی بیانگر توزیع سن و جنس در یک جمعیت است. بهترین وسیله نمایش ساخت سنی و جنسی نموداری به نام هرم سنی و جنسی می‌باشد. در این نمودار، تعداد یا درصد افراد بر حسب جنس در سنین یا گروه‌های سنی مختلف به نمایش گذاشته می‌شود. مرسوم است که هرم‌های سنی را به صورت گروه‌های سنی ۵ ساله ترسیم کنند و این شکل هرم سنی و جنسی برای بسیاری از مقاصد کفایت می‌کند. جمعیت‌شناسان با بررسی ساخت جمعیت، به ویژگی‌های متفاوت جمعیت‌ها و توزیع آنها در بین افراد پی می‌برند. به همین جهت، یکی از وظایف اصلی جمعیت‌شناسی در مورد تحلیل رشد (یا کاهش) جمعیت‌های انسانی و تغییرات در ساختار آنهاست. هرم‌های سنی و جنسی به رغم سادگی و درک آسان، دارای اطلاعات زیادی در ارتباط با جمعیت مربوطه هستند. آنها می‌توانند درباره گذشته یک جمعیت اطلاعاتی را در اختیار گذارند، وضعیت کنونی را به نمایش درآورند و در مورد پیامدهای جمعیت‌شناختی در آینده، آگاهی‌هایی را ارائه نمایند. در واقع، ساخت سنی و جنسی جمعیت، برشی از اطلاعاتی است که می‌توان آن را به عنوان تاریخ جمعیت‌شناختی یک جمعیت دید. عوامل موثر در شکل‌دهی یا تغییرات ساختار سنی و جنسی شامل سه عامل باروری (زاد و ولد)، مرگ و میر (فوت) و مهاجرت (شامل مهاجرت به خارج و مهاجرت به داخل) می‌باشند و در هر برهه زمانی نقش و تاثیر هر کدام می‌تواند متفاوت باشد. شکل کلی هرم سنی نیز ترکیب این ۳ عامل را در خود دارد.

در کنار هرم‌های سنی و جنسی، می‌توان از برخی شاخص‌های کمی و عددی به جهت دقت بیشتر استفاده کرد. با توجه به این توضیح مختصر در مورد هرم‌های سنی و جنسی استان هرمزگان در دو سرشماری ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ توضیحاتی ارائه می‌شود. خاطر نشان می‌شود با توجه به فاصله اندک ۵ ساله، شباهت‌های بسیاری در هر دو هرم وجود دارد و توضیحاتی که ارائه می‌شود در مورد هر دو هرم صادق است، در عین حال، در برخی موارد که تفاوت‌های مهمی دیده می‌شود روی آنها تاکید خواهد شد. مبنای تحلیل اصلی این کار هرم سنی جدیدتر یعنی سال ۱۳۹۵ می‌باشد مگر آن که در متن به طور مشخص به غیر از آن اشاره شده باشد.

شکل ۱: هرم‌های سنی و جنسی استان هرمزگان در سال ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵

جدول ۱: توزیع سنی جمعیت استان هرمزگان در سرشماری‌های ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵

۱۳۹۵					۱۳۹۰					گروه سنی
نسبت جنسی	درصد زنان	درصد مردان	زن	مرد	نسبت جنسی	درصد زنان	درصد مردان	زن	مرد	
۱۰۵,۰۷	۱۱,۶۰	۱۱,۶۹	۱۰۰۸۸۰	۱۰۵۹۹۹	۱۰۴,۳۶	۱۰,۶۱	۱۰,۷۱	۸۲۲۷۶	۸۵۸۶۶	۴-۰ ساله
۱۰۴,۵۶	۹,۸۷	۹,۸۹	۸۵۸۰۰	۸۹۷۱۶	۱۰۴,۵۰	۹,۳۳	۹,۴۳	۷۲۳۱۹	۷۵۵۷۵	۵-۹ ساله
۱۰۴,۳۶	۸,۲۳	۸,۲۴	۷۱۵۷۱	۷۴۶۹۴	۱۰۳,۷۹	۸,۹۳	۸,۹۶	۶۹۲۰۱	۷۱۸۲۶	۱۰-۱۴ ساله
۱۰۶,۱۷	۷,۶۹	۷,۸۳	۶۶۸۹۵	۷۱۰۲۱	۱۰۴,۰۹	۱۰,۳۰	۱۰,۳۷	۷۹۸۷۶	۸۳۱۳۹	۱۵-۱۹ ساله
۱۰۲,۷۶	۹,۲۳	۹,۰۹	۸۰۲۴۲	۸۲۴۵۷	۱۰۲,۸۲	۱۲,۰۲	۱۱,۹۵	۹۳۲۱۳	۹۵۸۴۴	۲۰-۲۴ ساله
۱۰۲,۰۸	۱۱,۲۴	۱۱,۰۱	۹۷۷۸۶	۹۹۸۲۱	۱۰۰,۴۴	۱۱,۸۰	۱۱,۴۶	۹۱۴۶۸	۹۱۸۶۷	۲۵-۲۹ ساله
۱۰۴,۸۳	۱۰,۹۹	۱۱,۰۵	۹۵۵۹۸	۱۰۰۲۱۷	۱۰۳,۱۵	۹,۲۱	۹,۱۸	۷۱۳۸۴	۷۳۶۳۶	۳۰-۳۴ ساله
۱۰۸,۳۲	۸,۱۵	۸,۴۷	۷۰۸۷۶	۷۶۷۷۶	۱۱۰,۱۰	۶,۵۵	۶,۹۷	۵۰۷۸۵	۵۵۹۱۳	۳۵-۳۹ ساله
۱۱۰,۹۸	۵,۶۷	۶,۰۴	۴۹۳۴۸	۵۴۷۶۵	۱۰۸,۳۰	۵,۱۱	۵,۳۵	۳۹۶۰۰	۴۲۸۸۸	۴۰-۴۴ ساله
۱۰۷,۳۳	۴,۴۲	۴,۵۵	۳۸۴۱۰	۴۱۲۲۴	۹۹,۳۳	۴,۱۳	۳,۹۶	۳۱۹۹۲	۳۱۷۷۷	۴۵-۴۹ ساله
۹۷,۹۲	۳,۵۴	۳,۳۳	۳۰۸۰۴	۳۰۱۶۲	۱۰۳,۹۴	۳,۶۶	۳,۶۷	۲۸۳۴۶	۲۹۴۶۴	۵۰-۵۴ ساله
۱۰۲,۷۲	۳,۰۶	۳,۰۲	۲۶۶۱۸	۲۷۳۴۱	۱۰۱,۷۱	۲,۵۷	۲,۵۲	۱۹۸۹۴	۲۰۲۳۴	۵۵-۵۹ ساله
۹۸,۸۰	۲,۱۹	۲,۰۷	۱۹۰۲۳	۱۸۷۹۴	۸۳,۹۴	۱,۹۵	۱,۵۹	۱۵۱۵۵	۱۲۷۲۱	۶۰-۶۴ ساله
۸۱,۸۰	۱,۶۰	۱,۲۶	۱۳۹۴۷	۱۱۴۰۸	۸۴,۵۱	۱,۰۲	۰,۸۳	۷۸۷۶	۶۶۵۶	۶۵-۶۹ ساله
۸۲,۲۶	۰,۷۹	۰,۶۲	۶۸۴۲	۵۶۲۸	۱۰۱,۴۱	۰,۸۷	۰,۸۵	۶۷۳۱	۶۸۲۶	۷۰-۷۴ ساله
۹۸,۱۷	۰,۶۳	۰,۵۹	۵۴۷۸	۵۳۷۸	۱۲۶,۲۷	۰,۸۵	۱,۰۳	۶۵۶۷	۸۲۹۲	۷۵-۷۹ ساله
۱۲۴,۵۰	۰,۵۷	۰,۶۸	۴۹۲۲	۶۱۲۸	۱۲۰,۶۷	۰,۶۵	۰,۷۵	۵۰۰۲	۶۰۳۶	۸۰-۸۴ ساله
۱۱۵,۸۷	۰,۵۲	۰,۵۸	۴۵۶۱	۵۲۸۵	۸۹,۷۵	۰,۴۷	۰,۴۱	۳۶۲۹	۳۲۵۷	۸۵-۸۹ ساله
۱۰۴,۲۸	۱۰۰,۰۰	۱۰۰,۰۰	۸۶۹۶۰۱	۹۰۶۸۱۴	۱۰۳,۴۲	۱۰۰,۰۰	۱۰۰,۰۰	۷۷۵۳۱۴	۸۰۱۸۱۷	مجموع

ساخت سنی استان هرمزگان

جمعیت استان هرمزگان طی دوره پنج ساله ۹۵-۱۳۹۰، با افزایش حدود ۲۰۰ هزار نفر و تجربه رشد سالیانه ۲،۴ درصدی از حدود ۱۵۷۰۰۰۰ هزار نفر به بیش از ۱۷۷۰۰۰۰ رسیده است. این رشد جمعیت یکی از بالاترین رشدهای جمعیت در سطح استان‌های کشور می‌باشد. در نمودار ۱ این افزایش جمعیت با جمعیت بالاتر گروه‌های سنی در سال ۹۵ نسبت به سال ۹۰ قابل مشاهده است.

شکل هرم‌های سنی سال ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ استان هرمزگان شباهت بسیاری به یکدیگر دارد. بدیهی است که با توجه به فاصله پنج ساله بین این دو و عدم تحولات شدید جمعیتی، هرم سنی سال ۱۳۹۵ ادامه هرم سنی دوره قبل است. از نظر نوع ساختمان سنی و با توجه به نتیجه آزمون ورتهایم^۱، این ساخت سنی را نمی‌توان در زمره ساخت سنی جوان به شمار آورد، بلکه یک ساخت سنی رو به سالخوردگی است زیرا از درصد گروه سنی کمتر از ۱۵ ساله کاسته شده (به دلیل کاهش باروری) اما هنوز درصد گروه سنی بالای ۶۵ ساله به حد جمعیت‌های سالخورده نرسیده است. در سال ۹۰ جمعیت زیر ۱۵ ساله، حدود ۲۹ درصد است که در سال ۹۵، به خاطر روند رو به رشد باروری اندکی به آن افزوده می‌شود (به اعداد جدول دقت شود). همین موضوع در مورد جمعیت سالمند (جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر) نیز صدق می‌کند. علت آن در اینجا به خاطر جمعیت بیشتر گروه‌های سنی قبل است که سهم بالاتری از جمعیت را به خود اختصاص می‌دهند (مثلاً گروه سنی ۶۴-۶۰ ساله سهم بالاتری نسبت به گروه‌های سنی بعد دارند) بنابراین، جمعیت فعال (۶۴-۱۵ ساله) در سال ۹۵ نسبت به ۹۰ اندکی کاهش یافته است (البته این کاهش بسیار جزئی و زیر ۱ درصد است).

در هرم سنی ۹۰ مشاهده می‌شود که جمعیت سنین میانی به ویژه سنین ۲۹-۲۰ ساله بیش از دیگر سنین است که این افراد همان متولدین دهه ۶۰ هستند که به نسل انفجاری و در بعضی متون به نسل X مشهور می‌باشند. از اوایل دهه ۱۳۷۰ سطح باروری به سرعت رو به کاهش می‌گذارد که در هرم سنی این کاهش به روشنی دیده می‌شود. کاهش جمعیت در سنین قبل از ۲۰ سالگی در هرم سنی سال ۹۰ را باید به همین عامل نسبت داد. اما روند کاهش تا اواسط دهه ۱۳۸۰ ادامه یافته و پس از آن مجدداً شاهد افزایش جمعیت در سنین اولیه هستیم که این وضعیت قابل پیش‌بینی بود. علت این افزایش باروری را باید در پدیده‌ای به نام گشتاور رشد جمعیت یا نیروی محرکه سنی جمعیت جستجو کرد. در توضیح این مفهوم باید گفت جمعیتی که برای یک دوره طولانی در حال رشد سریع بوده، یک توزیع سنی جوان به خود می‌گیرد که باعث می‌شود رشد مثبت

^۱. ورتهایم (Wertheim) جامعه‌شناس و جمعیت‌شناس هلندی برای مقایسه ترکیب سنی کشورها با جمعیت تقریباً یکسان، اندیشه‌ای را پایه‌ریزی کرد که بر مبنای آن جمعیت‌هایی را که درصد افراد کمتر از ۱۵ ساله آنها از ۴۰ درصد کل جمعیت کمتر نباشد جمعیت‌های دارای ساخت سنی جوان گویند. بدین‌سان این مقیاس اندازه‌گیری را "آزمون ورتهایم" نامیدند.

جمعیت برای دهه‌های زیادی ادامه یابد حتی اگر رفتار باروری و شرایط مرگ و میر بیانگر رشد صفر باشد. به این ترتیب، گشتاور رشد جمعیت از طریق توزیع سنی عمل می‌کند. به طور ساده، این مفهوم بدان معناست که به خاطر تعداد بالای جمعیت در سنین باروری (که عمدتاً همان متولدین دهه ۶۰ می‌باشند)، حتی با وجود سطح پایین باروری این گروه جمعیتی، باز هم تعداد موالید افزایش خواهد یافت. برای مثال، اگر این جمعیت تنها دو فرزند به دنیا آورده باشند چون تعداد آنها زیاد است باعث می‌شود که تعداد موالید با افزایش همراه گردد و به همین جهت بعد از ۱۳۸۵ در گروه‌های سنی اول، شاهد افزایش مداوم جمعیت هستیم. این نکته در هرم سنی ۹۰ دیده می‌شود و در هرم سنی ۹۵ ادامه می‌یابد. البته انتظار می‌رود که روند افزایشی باروری در سال‌های آینده متوقف شود و با خروج نسل انفجاری یا متولدین دهه ۶۰ از سنین اصلی فرزندآوری (معمولاً ۲۰ تا ۳۵ سالگی)، مجدداً شاهد کاهش تعداد متولدین باشیم. در سال ۱۳۹۵، بیشترین سهم گروه‌های سنی، متعلق به اولین گروه سنی یعنی ۴-۰ ساله با حدود ۱۲ درصد می‌باشد که سهم قابل توجهی است و رشد چشمگیری را نسبت به سال ۹۰ نشان می‌دهد. به نظر می‌رسد علاوه بر اثر گشتاور جمعیت، دو عامل دیگر را باید در این رشد قابل ملاحظه در نظر داشت: یک عامل، نقش سیاست‌های حمایت از افزایش جمعیت است که از اواخر دهه ۸۰ به صورت عملی خود را در برخی برنامه‌ها نشان داد و در دهه ۹۰ به صورت مشخص‌تری تداوم پیدا کرد. اگر چه معمولاً سیاست‌های تشویقی با موفقیت چشمگیری به ویژه در برخی طبقات و اقشار جامعه همراه نیست اما در استان هرمزگان که با محرومیت بالایی همراه بوده و همواره یکی از بالاترین سطوح باروری کشور را در اختیار داشته است، سیاست‌های تشویقی با حمایت عمومی بیشتری همراه شده است. در کنار این عامل، نقش تاخیر در ازدواج و به تبع آن فرزندآوری را هم نباید نادیده انگاشت. روند رو به رشد سن ازدواج در بسیاری از نقاط کشور مشاهده شده است و در استان هرمزگان هم می‌توان حدس زد که چنین روندی به وقوع پیوسته است، بنابراین، اگر چنین بوده باشد به این معناست که افراد در سنین بالاتری ازدواج کرده و طبیعتاً در سنین بالاتری هم بچه‌دار می‌شوند. مشاهده می‌شود که در هرم سنی ۹۵، متولدین دهه ۶۰ در سنین ۲۵-۳۴ ساله قرار دارند که در صورت تاخیر در ازدواج آنها، اوج زاد و ولد آنها را باید در همین سال‌های اخیر مشاهده نمود که پیامد آن در گروه سنی زیر ۵ ساله به صورت رشد قابل توجه دیده می‌شود. به همین علت است که پیش‌بینی کاهش زاد و ولد در سال‌های آینده صورت می‌گیرد و احتمالاً در هرم سنی سال ۱۴۰۰ ما شاهد کوچک شدن مجدد پایه هرم سنی خواهیم بود.

از جهت دیگر، در سنین پایانی و در راس هرم سنی هم اگر چه هنوز به طور قابل توجهی شاهد تغییر نیستیم ولی زمینه تغییرات زیاد در آینده نزدیک وجود دارد و هم اکنون نشانه‌های آن دیده می‌شود. گفته شد که نسبت جمعیت ۶۵ ساله و بیشتر در بین این دوره ۵ ساله اندکی افزایش یافته است که عمدتاً به افزایش

جمعیت ۶۹-۶۵ ساله باز می‌گردد. با دقت در هرم سنی و جدول توزیع سنی، ملاحظه می‌شود که بیشترین تغییر افزایشی جمعیت در همین گروه سنی دیده می‌شود و تعداد جمعیت این گروه سنی در سال ۹۵ نسبت به سال ۹۰ نزدیک به دوبرابر شده است. این روند افزایش جمعیت سالمند از این پس ادامه خواهد یافت و ما در هر سال شاهد رشد جمعیت سالمند نسبت به سال‌های قبل از خود خواهیم بود (در صورتی که اتفاق پیش‌بینی نشده‌ای رخ ندهد یا مهاجرفرستی شدیدی در این سنین نداشته باشیم). روند مذکور تا سال‌های زیادی ادامه خواهد یافت تا زمانی که نسل دهه ۶۰ از این سنین عبور نماید. توجه به جمعیت سنین قبل از ۶۵ سالگی می‌تواند مویذ نکات ذکر شده باشد (مثلاً به جمعیت گروه سنی ۶۴-۶۰ ساله توجه کنید) و در سال‌های آینده ما شاهد افزایش هر چه بیشتر سهم سالمندان از کل جمعیت استان خواهیم بود (هر چند لزوماً افزایش تعداد جمعیت به افزایش سهم جمعیتی از کل منجر نمی‌شود).

مقایسه بین دو هرم سنی اطلاعات زیادی را در اختیار قرار می‌دهد. در مورد مقایسه دو هرم سنی باید مشخص ساخت که هدف اصلی از مقایسه چیست. اگر هدف بررسی تغییرات به صورت طولی و طی دوره بین دو سرشماری است، بهترین نوع مقایسه آن است که با عنایت به فاصله پنج ساله‌ای که بین دو سرشماری وجود داشته است، جمعیت هر گروه سنی در سال ۱۳۹۵ را با جمعیت گروه سنی قبل از آن در سال ۱۳۹۰ مقایسه نمود و میزان تفاوت‌های بین آنها را به دست آورد. برای مثال، جمعیت گروه سنی ۲۴-۲۰ ساله سال ۹۵ باید با جمعیت گروه سنی ۱۹-۱۵ ساله سال ۹۰ مقایسه گردد. تغییراتی که در تعداد جمعیت طی این دوره به وجود آمده است ناشی از دو عامل مرگ و میر و خالص مهاجرت (تفاضل مهاجرفرستی با مهاجرپذیری) است (به جز گروه سنی اول که تغییرات باروری در آن نقش مهمی بازی می‌کند). در صورتی که هدف بررسی تغییرات ساخت سنی و جنسی طی دوره است، مقایسه عرضی و تغییرات جمعیتی هر گروه با یکدیگر مناسب‌تر است و به ویژه تغییرات درصدی و نه مطلق ارجح است. در مورد این مقایسه اخیر (مقایسه عرضی)، بیشتر مباحث طرح شده در قسمت قبل به همین موضوع مربوط می‌باشد و تفاوت‌های ساختاری بین دو هرم سنی مطرح شد.

در مورد تغییرات طولی جمعیت در گروه‌های سنی، با فرض صحت داده‌های موجود دو سرشماری، باید اذعان داشت که جمعیت هر گروه سنی (به استثنای اولین گروه سنی) با توجه به عامل مرگ و میر و مهاجرت در دوره بعد تغییر می‌یابد. با عنایت به این که عامل مرگ و میر باعث کاهش تعداد جمعیت می‌شود بسته به احتمال بقاء در طول دوره، میزان این کاهش در طول دوره در گروه‌های سنی مختلف فرق می‌کند. نقش مهاجرت نیز می‌تواند به صورت افزایشی یا کاهش‌ی باشد و در صورتی که میزان کاهش و افزایش ناشی از مهاجرت با هم برابر باشد، نقش آن بدون اثر خواهد بود. با دقت در نمودار و نکته قبلاً گفته شده مبنی بر

مقایسه گروه‌های سنی ۹۵ با گروه قبل از خود در سال ۹۰، ملاحظه می‌شود که تغییرات شدیدی (کاهش یا افزایش) در جمعیت گروه‌های سنی به وجود نیامده است و تغییرات مطابق با انتظارات می‌باشد. بنابراین، هم از این طریق می‌توان به صحت داده‌ها به نوعی دست یافت و هم تغییرات ساختاری قابل ملاحظه‌ای در ساختمان سنی استان هرمزگان در طی این دوره مشاهده نکرد.

ترکیب جنسی جمعیت

با محاسبه نسبت جنسی^۱ به عنوان پرکاربردترین شاخص ترکیب جنسی، می‌توان وضعیت توزیع جنسی در جمعیت استان را مشخص نمود. برای کل جمعیت، نسبت‌های بیش از دامنه ۹۰ تا ۱۰۵ به عنوان نسبت‌های فوق‌العاده و مفرط شناخته می‌شوند. همانطور که در جدول مشخص است نسبت جنسی در هر دو سال در حد معمول و به نسبت‌های مورد انتظار می‌باشد (نسبت جنسی مجموع در جدول را نگاه کنید). نسبت‌های جنسی در اغلب گروه‌های سنی نیز در حد معمول است. در دو گروه سنی ۳۵-۳۹ ساله و ۴۰-۴۴ ساله در هر دو سرشماری نسبت جنسی بیانگر وجود حدود ۱۱۰ مرد در برابر ۱۰۰ زن است که یک وضعیت خاص به حساب می‌آید و باید علت آن مشخص شود. از علل احتمالی آن می‌توان به مهاجرت بیشتر مردان در این گروه‌ها (مثلاً به دلایل شغلی یا علل دیگر) یا فوت بیشتر زنان در این سنین مثلاً به خاطر مرگ و میر نسبت بالای مادران در هنگام تولد فرزند می‌توان اشاره کرد. این موارد البته باید مورد بررسی دقیق‌تر قرار گیرد. در بقیه گروه‌های سنی وضعیت مشابه روند کلی کشور است. در گروه‌های سنی سالمندان معمولاً نسبت جنسی به نفع مردان است که در اینجا هم همان وضعیت مشاهده می‌شود.

^۱. از تقسیم جمعیت مردان به جمعیت زنان به دست می‌آید و با ضرب آن در ۱۰۰ بیانگر تعداد مردان در مقابل هر ۱۰۰ زن می‌باشد.

پیامدهای تغییرات ساختار سنی جمعیت

ساخت سنی و جنسی جمعیت دارای پیامدهای اجتماعی، اقتصادی، بهداشتی، فرهنگی، سیاسی و ... گوناگونی می‌باشد. در واقع، تقریباً هرگونه معیاری که بتوان برای موجود انسانی یا گروهی از آنها در نظر گرفت، تفاوت‌های اساسی را بر مبنای سن و جنس نشان خواهد داد. در صورتی که ساخت سنی با تغییرات همراه گردد این پیامدها به صورت مشخص‌تر و بارزتری مشاهده و احساس خواهد شد. در این قسمت به برخی از پیامدهای مهم تغییرات هرم سنی جمعیت استان هرمزگان به صورت مختصر پرداخته می‌شود. بدیهی است که توضیحات ارائه شده به هرم سنی ۱۳۹۵ مربوط می‌شود چرا که این ساخت جمعیت جدیدتر و به‌روزتر است.

اثرات بر آموزش

بخش آموزش جامعه شامل آموزش و پرورش و آموزش عالی یکی از قسمت‌هایی است که تاثیر تغییرات جمعیت به سرعت بر آن ظاهر می‌گردد. اولین اثر تغییر جمعیت ناشی از باروری بر آموزش پیش‌دبستانی و ابتدایی مشاهده خواهد شد و سپس در مقاطع دیگر اثر خود را نشان خواهد داد (البته این تاثیر با فرض پوشش نسبتاً کامل در آموزش و پرورش است). با توجه به هرم سنی استان هرمزگان مشخص می‌شود که از اوایل دهه ۱۳۹۰، روند کاهش جمعیت دانش‌آموزی در آموزش و پرورش ابتدایی که در دهه قبل وجود داشته است، متوقف گردیده و به سمت افزایش میل پیدا کرده است. با توجه به این که گروه سنی پایه هرم سنی همچنان روند افزایشی داشته است انتظار می‌رود که در این دهه روند افزایش جمعیت دانش‌آموزان ابتدایی ادامه یابد و به مرور به دیگر مقاطع تحصیلی گسترش یابد. البته آموزش متوسطه در دوره اول هم اکنون باید اثرات رشد جمعیت را تجربه کرده باشد و در چند سال آینده هم با رشد بیشتر جمعیت مواجه می‌شود. در آموزش عالی، از ناحیه پیامدهای جمعیت‌شناختی صرف، تا چند سال دیگر همچنان باید شاهد کاهش جمعیت دانشجویان باشیم و احتمالاً از اوایل دهه آینده این روند متوقف و معکوس خواهد شد.

اثرات بر بخش بهداشت

این بخش هم تاثیرات تغییرات جمعیتی را به خوبی احساس می‌کند. اگر چه همچون هر قسمت دیگری، عوامل متنوعی در مسایل و نیازهای بهداشتی جمعیتی اثرگذار است اما نقش جمعیت برجسته است. جمعیت نوزادان و کودکان نیازهای ویژه خود را دارند و با توجه به جمعیت رو به فزونی آنها در استان هرمزگان، بخشی از توجهات و هزینه‌های بهداشتی را به سمت خود معطوف خواهد ساخت. از جهت دیگر، معمولاً،

بار هزینه‌های بهداشتی جمعیت فعال شامل نوجوانان و جوانان و بزرگسال پایین‌تر است و در حال حاضر، بیشترین سهم جمعیتی در استان هرمزگان به همین گروه تعلق دارد و این فرصت سرمایه‌گذاری در بخش سالمندان را که در آینده با افزایش قابل توجه مواجه خواهد شد، می‌دهد. بار هزینه‌های بهداشتی سالمندان بیش از گروه‌های دیگر جمعیتی می‌باشد و احتمالاً در آینده شاهد افزایش هزینه‌های بهداشتی و مراقبتی ویژه سالمندان خواهیم بود.

پیامدهای اقتصادی؛ پنجره جمعیتی

تغییرات در گروه‌های سنی و توزیع نسبی آنها، اهمیت زیادی دارد، زیرا هر گروه سنی به گونه متفاوتی عمل می‌کند و پیامدهای اقتصادی متفاوتی بر جای می‌گذارد. بزرگسالان نیروی کار و پس‌انداز را تامین می‌کنند و سالخوردگان نیازمند مراقبت‌های بهداشتی و درآمد دوران بازنشستگی هستند. هنگامی که اندازه نسبی هر کدام از این گروه‌ها در جمعیت تغییر یابد، شدت این رفتارهای اقتصادی هم تغییر خواهد یافت که این موضوع برای چشم‌انداز رشد درآمد یک کشور، اهمیت اساسی دارد.

در هرم سنی استان هرمزگان به خوبی مشخص است که سهم جمعیتی گروه‌های میانی نسبت به گروه‌های دیگر بیشتر است و رو به فزونی دارد. این بدان معناست که بار وابستگی جمعیت غیرفعال، برای جمعیت فعال کاهش می‌یابد که خود زمینه مناسبی را برای رشد اقتصادی و سرمایه‌گذاری در بخش‌های مختلف اقتصاد جامعه به جهت زمینه مناسب پس‌انداز فراهم می‌آورد. جمعیت را در یک دسته‌بندی اقتصادی به سه گروه عمده یا بزرگ تقسیم می‌کنند و از نظر سنی آنها را تفکیک می‌نمایند: معمولاً جمعیت ۶۴-۱۵ ساله را به عنوان جمعیت فعال و بالقوه مولد یک جامعه می‌دانند، در حالیکه گروه‌های دیگر (کودکان و سالخوردگان) عمدتاً وابسته و مصرف‌کننده‌اند که شامل جمعیت زیر ۱۵ ساله و بالای ۶۵ ساله می‌شوند. در یک جمعیت جوان، که حداقل ۴۰ درصد آن را افراد زیر ۱۵ سال تشکیل می‌دهند، بار وابستگی بالاست. همچنین، در جمعیت‌های سالخورده نیز بار وابستگی از جانب افراد سالمند بالاست. در جوامعی که انبوه جمعیت در سنین فعالیت و گروه‌های میانی متمرکز شده است، بزرگسالان در سن کار نسبت به جمعیت وابسته بیشتر هستند و اگر سیاست متناسب و درستی به کار گرفته نشود، بیکاری و بی‌ثباتی یکی از نتایج اصلی آن خواهد بود و نظام‌های آموزشی، بهداشتی و رفاهی ممکن است دچار فشار غیر قابل تحمل گردند. برعکس، در صورت برنامه‌ریزی درست، زمینه مناسب برای رشد اقتصادی به وجود می‌آید که از آن با عنوان پنجره جمعیتی و یا سود جمعیتی یاد می‌کنند. پنجره جمعیتی زمانی است که بیش از دوسوم جمعیت در سنین فعالیت می‌باشند.

با محاسبه نسبت وابستگی^۱ می‌توان به وجود پنجره جمعیتی در یک جمعیت پی برد. اگر نسبت وابستگی کمتر از ۰/۵ باشد آن جمعیت در وضعیت پنجره جمعیتی قرار داد. در استان هرمزگان در حال حاضر پنجره جمعیتی باز شده است و زمینه رشد اقتصادی با برنامه‌ریزی درست فراهم می‌باشد. با محاسبه نسبت‌های وابستگی در هر دو سرشماری ۱۳۹۰ و ۱۳۹۵ استان هرمزگان به اعداد ۴۸,۹ و ۵۰,۷ می‌رسیم که بیانگر وجود پنجره جمعیتی در این استان می‌باشد. این وضعیت احتمالاً از اواسط دهه ۱۳۸۰ شروع شده و تا سه یا چهار دهه آینده ادامه می‌یابد و آن زمانی است که به سهم جمعیتی سالمندان به نحو قابل ملاحظه‌ای افزوده می‌شود. البته باید خاطرنشان ساخت که در سال ۹۵ اندکی به نسبت وابستگی افزوده شده است که آن هم به خاطر افزایش قابل ملاحظه زاد ولد طی ۵ سال گذشته بوده است. همانطور که قبلاً گفته شد انتظار می‌رود که با کاهش سطح باروری مجدداً سهم گروه‌های تازه متولد شده کاهش یافته و بر سهم جمعیت فعال افزوده شود که نتیجه آن کاهش اندازه شاخص نسبت وابستگی یا بار تکفل ناخالص است.

پیامدهای تغییرات ساختار سنی جمعیت استان هرمزگان صرفاً به این موارد محدود نمی‌گردد و دامنه وسیع‌تری را می‌تواند در برگیرد که جای بحث بیشتری را می‌طلبد. آن چه مهم است شناخت دقیق و به موقع این تغییرات و ارایه برنامه‌های و سیاست‌های متناسب جمعیتی است تا بتوان به درستی با چالش‌های و فرصت‌های ناشی از آن برخورد نمود.

^۱. نسبت وابستگی از تقسیم جمعیت کمتر از ۱۵ ساله و بالای ۶۴ ساله به جمعیت ۶۴-۱۵ ساله ضرب در ۱۰۰ به دست می‌آید.